

Gamle Aalborghuse – en ressource for lokal udvikling

AF STIG BERGMANN MØLLER OG MORTEN PEDERSEN

Indtil 1909 lå Poul Pops smukke bindingsværkshus fra 1571 på hjørnet af Brødregade (Gråbrødregade) og den nu forsvundne Torvegade. Huset blev i 1937-38 genopført i Den Gamle By i Århus. Efter Engqvist 1968, s. 31.

Det er et populært standpunkt, at kulturarven ikke skal betragtes som en sten i skoen, men snarere som en dynamo for den lokale udvikling. I kommuner landet over kommer det bl.a. til udtryk ved, at der arbejdes ihærdigt på at indarbejde kulturarven i den fysiske planlægning til udvikling af den kommunale profil, tiltrækning af borgere, erhverv og turisme. I Aalborg Kommune har deltagelsen i Kulturarvsstyrelsen og fonden Realdanias kulturarvskommuneprojekt indtil videre resulteret i, at den industrielle kulturarv har fået en central rolle i arbejdet frem mod revisionen af kommuneplanen i 2009.

Det er en af Aalborgs helt store oplevelsesværdier, at byrummet både udgøres af industriens og modernismens markante byggerier og af levnene fra middelalderen og renæssancen, dengang Aalborg var 'Limfjordens dronning' og indtog rollen som rigets andenstørste by med vidtstrakte handels- og kulturforbindelser. Aalborgs historiske byrum er kontrastfyldt og efterlader en følelse af dynamik og sjæl. Tænk bare på, hvordan man kan stå ved foden af trappen til Jørgen Olufsens gavlhuse fra 1616 og se ud til Aalborg Portlands rygende skorstene.

Aalborg bymidte var tidligere rig på renæssancens bindingsværkshuse, men med det 20. århundredes store saneringsprojekter blev hele bydele erstattet af nye vejforløb og bebyggelser. Husene blev enten kasseret eller flyttet, og en del af perlerne blev tilløbsstykker i Den Gamle By i Århus. Inden for de seneste år har Aalborg Historiske Museum sat fornyet kraft på arbejdet med den tilbageværende bestand af byens ældste huse, og det er en indsats, der vil fortsætte. For det er museets klare opfattelse, at fortællingen om renæssancens Aalborg er af stor værdi for byen i dag, og at de ældste huse fortsat styk for styk forsvinder fra bybilledet. Groft sagt fjernes der et renæssancehus hvert 5. år, og med små skridt afløses det sjælfule historiske byrum af ensartede historieløse nybyggerier.

Den situation synes ikke mindst at være udløst af, at der i kølvandet på de store saneringer i bymidten har hersket en stemning af, at alt det, der var noget værd fra den gamle maleriske renæssanceby, er væk, og at vi derfor lige så godt kan se at lægge det bag os og komme videre. Det har efterladt de tilbageværende huse, gårdmiljøer og byrum i en udsat position, hvor bestræbelser på at udnytte deres potentiale ikke har været udfoldet ved meget andet end Jens Bangs Stenhus. Spørgsmålet er imidlertid, om den tilgang er den mest konstruktive, og om den overhovedet er berettiget. For selvom meget jo helt rigtigt er væk, så kræves der på den anden side ikke den store nysgerrighed for at kunne konstatere, at både enkeltbygninger og betydelige helheder fra Aalborgs ældste tider stadig ligger der som historiske oplevelsesoaser.

Synet på renæssancebyen Aalborg som noget tabt bunder nok endvidere i, at selvom de fleste kender til eksempler, så er der vist ikke mange, der kan prale af et samlet overblik over, hvad der er tilbage fra tiden før Aalborgs nedgangsperiode i midten af 1800-tallet. Det er der for så vidt ikke noget at sige til, for ofte er de gode oplevelser skjult bag mere eller mindre heldige facaderenoveringer. Tænkes der i oplevelsesøkonomiske baner, er der tale om en stor ressource, som henligger både gemt og glemt.

Museets satsning har derfor et todelt udgangspunkt. De grundige undersøgelser af enkeltbygninger, der som regel opstår ved bygge- og nedrivningssager, vil naturligvis blive fortsat. Men samtidig vil der blive arbejdet på at tilvejebringe et overblik over de bevarede dele af

Vestsiden af Algade 9 under nedbrydning. Gulmalede tavler mellem to sorttjærede, bærende højstolper. Foto: Stig B. Møller.

byens ældste byrum, der vil kunne udnyttes ved en samlet indsats mod forvaltning, formidling og udvikling af denne del af kulturarvsressourcen. At der vil være et stort udbytte står klart i lyset af de resultater, som er opnået i forbindelse med det arbejde, der har udgjort optakten.

Bag Algades facader

Et af de bedste eksempler på, hvordan der kan ligge store oplevelsesværdier gemt, uden at vi nok helt har gjort os klart hvordan, er højaktuelt. Det er samtidig noget, langt de fleste aalborgensere kender til, nemlig "Gavlhuset", Algade 9, der i løbet af 2007 blev nedrevet. Hvem kan sige sig fri for, at et besøg i den butik, der var indrettet i stueetagen, var lidt af en oplevelse? Ikke mindst fordi den til fulde udnyttede det potentiale, som var opstået ved bygningens mangeårige udvikling. Der var rig lejlighed til at gå på opdagelse i de charmerende rum med deres småtrapper, fritlagte bjælker og kroge. Det hele bar en stemning fra en anden tid.

Den stemning var ikke opstået ud af ingenting, hvilket afslørede sig med al tydelighed, da museet i forbindelse med nedrivningen fik lejlighed til at kigge nærmere på husets historie. Bygningen havde gennemgået store ændringer siden opførelsen. Facaden mod Algade var i 1800-tallet udskiftet med en grundmuret gavl, ligesom en stor del af den østre langsides bindingsværk var udskiftet med grundmur og jernkonstruktioner. Derimod stod hele den sydlige gavl og den vestlige langside endnu i det oprindelige bindingsværk, og da museet udtog prøver til årringsdatering fra de bærende højstolper, var resultatet opsigtsvækkende: Bag den grundmurede facade gemte der sig et hus opført af egetømmer fældet i vinteren 1573-74!

Museets undersøgelser har samtidig vist, at man ikke behøver at bevæge sig langt fra det nedrevne "Gavlhuset" for at finde tilsvarende gemte

Gårdsiden af Hjelmerstald 2 under renovering i 2004. Foto: Christian V. Jensen.

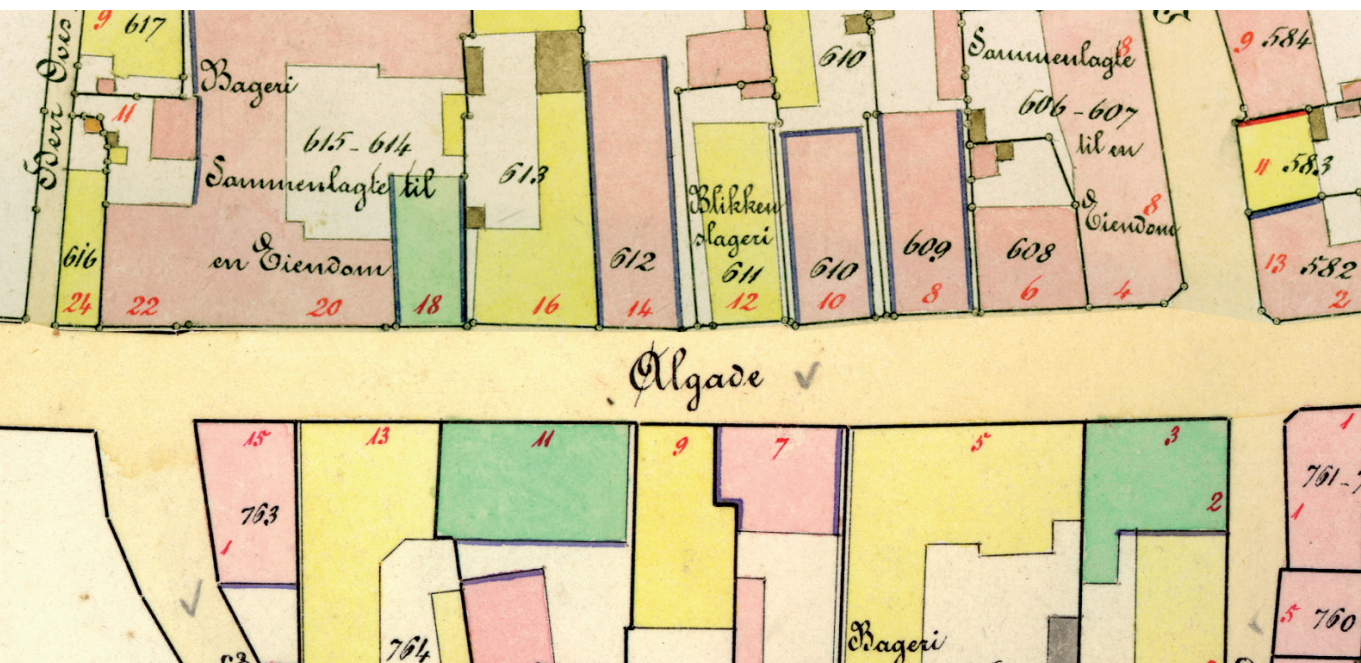
perler. Da hjørnegavlhuset Algade 3 - Hjelmerstald 2 i 2004 skulle gennem en ombygning, var museet nemlig også på pletten med en årringsdatering, der gav et opførelsestidspunkt i 1594. Tilsvarende har det på nabogrunden, Algade 5, i forbindelse med en indre renovering været muligt at årringsdatere opførelsen af det 9 fag lange bindingsværkshus, der skjuler sig bag den grundmurede facade, til tiden umiddelbart efter 1571. Selvom "Gavlhuset" er væk, står det altså nu klart, at betydelige dele, ja faktisk en større sammenhængende helhed, af Algades bebyggelse ned mod Møllegade og Hjelmerstald faktisk stadigvæk stammer fra tiden umiddelbart efter middelalderen. Det kunne man nok have haft en fornemmelse af på forhånd, men blandt de offentlige bygningsregistres noget tilfældighedsprægede oplysninger optræder samtlige de nævnte bygninger med langt senere opførelsesår. Dateringen af Algade 5 rammer endda godt og vel 300 år ved siden af!

Nu er det ikke uden videre muligt at foretage årringsdateringer af alle byens gamle huse, men det er da heller ikke den eneste mulighed for at få et indtryk af husenes og byrummets alder og udvikling. Skal der skabes overblik, er der især oplagte gevinster at hente ved at kombinere de bygningsregistreringer, der er foretaget gennem historien, med nutidens muligheder for en digital håndtering af kort, luftfoto og andre former for stedbundne oplysninger.

Kortlægning af det ældste Aalborg

Lige over for det nedrevne "Gavlhuset" lå indtil for nylig det lidt forsumte gavlhuis Algade 8, der blev genstand for museets undersøgelser i forbindelse med den byggesag, som endte med nedrivningen i februar

Stabssergent Krags kort fra 1893-94 over Algadeområdet.

Nordsiden af Algade omkring 1890. Algade 8, med den høje gavltrekan, ses som det andet hus fra højre. Foto: H. Tønnes, Aalborg Stadsarkiv.

2008. Udgangspunktet var de skriftlige kilders oplysninger om huset, og med den metode – der på længere sigt søges gennemført for bebyggelsen i hele renæssancebyens udstrækning – var det ikke vanskeligt at fastslå, at bygningens rødder skulle findes før 1700-tallets midte.

Randbebyggelsen på Algades nordside – hvor Algade 8 ligger – fra Salling til Lille Nygade er det eneste, der er tilbage fra det gamle Store Nygadekvarter, hvor stormagasinet blev opført i 1960'erne. Selve bygningen Algade 8 er på J.J. Krag's detaljerede kort over Aalborg fra 1893-94 gengivet som en bygning med grundmurede ydermure, formentlig de samme mure som kunne ses i sydgavlen mod Algade, i den vestlige langside og mod baggården. Den østlige langside kunne ikke iagttages, for her var udsynet til sidens smalle tagdrypsslippe lukket. Huset fremstod altså umiddelbart som et murstenshus fra 1800-tallet, og fotografier viser, at det hen mod 1900 var et gavthus med en flot høj rejsning. Efterfølgende var den høje gavltrekan ud mod Algade dog fjernet til fordel for en valmet tagflade med en kvist.

Men det var ikke hele historien om Algade 8. Med Aalborgs første brandtaksation fra 1761 i hånden stod det nemlig klart, at huset havde rødder i et bindingsværkshus, som dengang befandt sig på stedet, og at dette hus stadig på den ene eller den anden måde "skjulte sig" i det

grundmurede 1800tals hus. Algade 8 havde med en bredde på 6,5 meter og en længde på 16,5 meter en størrelse, der svarede til et bindingsværkshus på 10 til 11 fag. I brandtaksationen beskrives huset netop som et bindingsværkshus på 10 fag! Senere, i 1828, opgives husets dimensioner til 6,27 x 16 meter (10 x 25½ alen), hvilket ganske nøje svarede til bygningens mål ved indgangen til 2008. Så hvis ikke der var tale om det samme hus i en renoveret udgave, var det i hvert fald en nybygning med nøjagtig den samme struktur som den bygning, der stod på stedet ved 1700tallets midte.

Da museet i januar 2008 foretog en nøjere undersøgelse, dukkede der da også 3 fag, ca. 5 m², bindingsværk af svært egetømmer op i østmuren på 1. sal; hertil kom enkelte bjælker i vestmuren på samme etage. Det var dog også alt. De resterende dele af bygningen var erstattet af nyere grundmur. Museet udtog naturligvis prøver til en årringsdatering, der vil vise om bindingsværksfragmentet stammer fra renæssancen, sådan som stilpræget tydeligt peger på. Men uanset hvor dateringen så end havner, gør de skriftlige optegnelser det altså klart, at Algade 8 frem til 2008 gav mulighed for med egne øjne at opleve det byrum, der fandtes i Aalborgs storhedstid fra 1500- til 1800tallet. Her fortalte byrummet stadig om livet blandt gavlhusene i bindingsværk, i de gamle gårdmiljøer og i de snævre tagdrypsslipper. Forhåbentligt vil nybygningen på stedet respektere og videreføre den del af oplevelsen!

Perspektiver

Området midt i Algade har været genstand for museets forundersøgelser til et samlet arbejde, der dels med udgangspunkt i brandtaksationer og byggesager vil tilvejebringe et dækkende overbliksbillede af, hvad der er bevaret fra det ældste Aalborg, dels vil fortsætte stikprøveundersøgelserne af udvalgte huse. Målet er at etablere den hårdt savnede registrering af, hvad der er tilbage, hvor det er placeret, og hvori kvalitetene består, samt at give resultatet en form så det fremover vil kunne udnyttes både i administrative sammenhænge og til formidling. Pro-

I mange af byens gårdsrum, skjult fra gaden, dukker levnene op fra det ældste Aalborg. Her hjørnet af Algade - Jernbanegade. Foto: Morten Pedersen.

Den østlige mur på 1. salen af Algade 8. 3 fag bindingsværk var bevaret, og der sås spor efter ranker, som var bladet på indersiden af konstruktionen. Bindingsværket på Algade 8 mindede om konstruktionen på Algade 5, hvorfor en datering af Algade 8 til 1550-1600 er sandsynlig. Foto: Christian V. Jensen.

Kontrasten mellem de gamle bygningsdele og nyere renoveringer er ofte stor. Her et eksempel fra Nørregade. Termovinduer og bindingsværk. Foto: Morten Pedersen

Baggårdsbindingsværk fra den nordlige side af Nørregade længst mod øst.

jektet er støttet fra Fonden til Bevarelse af gamle Aalborghuse og første fase vil løbe af stabelen i løbet af 2008 i et samarbejde med fonden og Aalborg Kommune.

Museets foreløbige undersøgelser viser, at selvom vi ser bort fra byens fredede bygninger, kan mindst et halvhundrede huse med overvejende sandsynlighed henføres til tiden før midten af 1800tallet, mens yderligere godt og vel 100 står som oplagte kandidater – på linie med Algade 8. En bygning som Algade 8 springer måske ikke umiddelbart i øjnene som en kulturhistorisk ressource, men som en del af en helhed og måske med en bearbejdning, der bragte kvalitetene op til overfladen og understregede dem, er der imidlertid næppe tvivl om, at der her er tale om en variation i byrummet, som man ikke kan skabe med de historieløse nybyggerier.

En undersøgelse af befolkningens holdning til kulturarven, som blev foretaget på initiativ af Kulturarvsstyrelsen og fondet Realdania i 2005, viste helt entydige tendenser. Hele 82% af befolkningen ønsker f.eks. en bolig med kulturarvsværdi, og 68% af virksomhederne mener, at kulturarven kan styrke den lokale udvikling. Det er museets overbevisning, at der bør fokuseres på kvalitetene fra det gamle Aalborg, og at de bør udvikles, så de kan blive et af de aktiver for byen, der er så hårdt brug for i disse tider. Det fremhæves ofte, at Aalborgs udvikling er afhængig af evnen til at tiltrække og fastholde den højt kvalificerede arbejdskraft, som er forudsætningen for succes i den globaliserede oplevelsesøkonomi. Det er næppe forfæjlet at gætte på, at netop denne gruppe sætter stor pris på det daglige møde med den helt særlige identitet, som kun kan skabes gennem oplevelsen af byens århundredelange historie.